

**SURXONDARYO VILOYATINING AHOLISI VA MEHNAT
RESURLARINING IQTISODIY – GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI****Ochilova Gulasal Muzaffarovna**

-Termiz davlat universiteti

Geografiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Xolboyeva Marjona Xayrullayevna

Termiz davlat universiteti

Geografiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20702133>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati aholisining soni, hududiy joylashuvi, demografik tarkibi hamda mehnat resurslarining iqtisodiy-geografik xususiyatlari tahlil qilingan. Viloyatda aholi sonining o'sish tendensiyalari, mehnatga layoqatli aholi ulushi, bandlik darajasi va mehnat resurslaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, aholi va mehnat resurslarining hududiy taqsimlanishi hamda ularning viloyat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Surxondaryo viloyati, aholi, demografik jarayonlar, mehnat resurslari, bandlik, iqtisodiy geografiya, aholi zichligi, migratsiya, mehnat bozori, hududiy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются численность населения Сурхандарьинской области, его территориальное размещение, демографическая структура, а также экономико-географические особенности трудовых ресурсов региона. Проанализированы тенденции роста населения, доля трудоспособного населения, уровень занятости и вопросы эффективного использования трудовых ресурсов. Кроме того, изучены особенности территориального распределения населения и трудовых ресурсов, а также их значение в социально-экономическом развитии Сурхандарьинской области.

Ключевые слова. Сурхандарьинская область, население, демографические процессы, трудовые ресурсы, занятость, экономическая география, плотность населения, миграция, рынок труда, территориальное развитие.

Abstract. This article examines the population size, territorial distribution, demographic structure, and economic-geographical characteristics of labor resources in the Surkhandarya Region. The study analyzes population growth trends, the share of the working-age population, employment levels, and issues related to the efficient use of labor resources. In addition, the territorial distribution of the population and labor resources, as well as their role in the

socio-economic development of the region, are discussed.

Keywords: Surkhandarya Region, population, demographic processes, labor resources, employment, economic geography, population density, migration, labor market, territorial development.

Aholi va mehnat resurslari har qanday hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Aholining soni, joylashuvi, demografik tarkibi va mehnat resurslaridan samarali foydalanish darajasi hudud iqtisodiyotining rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan Surxondaryo viloyati O'zbekistonning aholisi tez o'sayotgan va mehnat resurslariga boy hududlaridan biri hisoblanadi. Surxondaryo viloyati respublikaning janubiy qismida joylashgan bo'lib, qulay iqtisodiy-geografik o'ringa ega. Viloyatning tabiiy sharoiti, demografik salohiyati va mehnat resurslari qishloq xo'jaligi, sanoat hamda xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. So'nggi yillarda viloyatda aholi sonining ortishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi va mehnat bozoridagi o'zgarishlar mehnat resurslaridan samarali foydalanish masalalarini yanada dolzarb qilib qo'ymoqda. Demografik jarayonlar hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Surxondaryo viloyatida tug'ilish darajasining yuqoriligi aholi sonining muntazam o'sishini ta'minlab kelmoqda. 1991-yilda viloyat aholisi 1332,0 ming kishiga teng bolgan holda, otgan 32 yil mobaynida 1474,7 ming kishiga kopaygan. Xususan, 2022-yilda viloyat aholisi 63,6 ming kishiga (2,3% ga) kopaygan. Aholi soni qishloq tumanlari kesimida keskin farq qiladi. Bu borada 409,5 ming aholiga ega Denov tumani yakka peshqadamlik qiladi. Denov tumani nafaqat Surxondaryoda, balki respublikamizdagi Urgut, Pastdarg'om tumanlari qatorida eng kop aholiga ega tuman hisoblanadi. Shuningdek, Jarqo'rg'on, Qumqo'rg'on, Sariosiyo, Sherobod va Sho'rchi tumanlari har birida 200 mingdan ortiq aholi yashaydi. Bandixon va Termiz tumanlarida mos holda, 80,8 va 82,2 ming aholi yashaydi.

Aholi zichligi viloyat boyicha 139,6 kishi / km² bolib, tumanlar kesimida u katta farq qiladi. Eng yuqori korsatkich Denov tumaniga (541 kishi / km²) to'g'ri keladi, shuningdek, u Angor (362 kishi / km²) va Oltinsoy (331 kishi / km²) tumanlarida ham ancha yuqori. Sho'rchi, Qiziriq, Jarqo'rg'on va Muzrabot tumanlarining bu boradagi ko'rsatkichlari viloyat darajasidan yuqori. Aksincha, Boysun, Sariosiyo, Sherobod va Termiz tumanlarida 100 kishiga ham yetmaydi. Tabiiy o'sishning yuqori bo'lishi viloyatning mehnat resurslari salohiyatini oshiruvchi asosiy omillardan biridir. Viloyatda yoshlar salmog'ining yuqoriligi demografik tarkibning muhim xususiyatlaridan hisoblanadi. Bu holat kelgusida

mehnat bozoriga kirib keladigan aholi sonining o'rtishiga sabab bo'ladi. Shu bilan birga, aholini ish bilan ta'minlash, kasb-hunarga o'qitish va yangi ish o'rinlarini yaratish zaruratini kuchaytiradi. So'nggi yillarda migratsiya jarayonlari ham demografik rivojlanishga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Aholi sonining ortib borishiga tabiiy kopayish hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Surxondaryo viloyatida 2022-yilda 81598 nafar tugilish qayd etilgan, har 1000 aholiga nisbatan tugilish koeffitsiyenti 29,4 promille bolgan . Viloyatning Bandixon, Sho'rchi, Jarqo'rg'on, Qumqo'rg'on, Denov, Termiz va Qumqo'rg'on tumanlarida tugilish koeffitsiyenti viloyat korsatkichidan yuqori. 2022-yilda 13,8 mingta olim holati qayd etilgan bolib, 1000 aholiga nisbatan olim koeffitsiyenti 5,0 promilleni tashkil etgan.

Respublikamizning boshqa viloyatlari singari, Surxondaryoda ham migratsiya qoldig'i manfiy xususiyatga ega. Viloyatga 2022-yilda 9577 kishi kochib kelgani holda, 14007 kishi kochib ketgan, migratsiya qoldigi minus 4430 kishiga teng. Tahlillar korsatishicha, viloyat markazi Termiz shahridan tashqari barcha tumanlarda migratsiya manfiy qoldiqqa ega bolgan.

Viloyat aholisining 84,5 % i ozbeklar, 12,5 % i tojiklar, 3 % i boshqa millat vakillaridan iborat (01.01.2021-y.). Surxondaryo viloyati O'zbekiston hududlari orasida tojiklarning mutlaq soni va jami aholi tarkibidagi ulushi jihatidan birinchi orinda turadi. Mintaqada respublikamiz tojik aholisining 1/5 qismi istiqomat qiladi. Tojiklarning ulushi Boysun, Sariosiyo, Uzun va Denov tumanlari aholisi tarkibida ancha yuqori. Shuningdek, Termiz shahri, Termiz, Angor va Muzrabot tumanlarida turkmanlarning aholi tarkibidagi ulushi nisbatan yuqoridir.

Surxondaryo viloyatida mehnat resurslarining soni, 2023-yil 1- yanvar holatiga kora, 1468,9 ming kishini tashkil etgan bolib, bu viloyat aholisining 52,3 % iga teng (respublika boyicha mehnat resurslarining jami aholidagi ulushi 54,2 %). Mehnat resurslari tarkibida iqtisodiy faol aholi 1105,3 ming kishini tashkil etadi.

Iqtisodiy faoliyat turlaridan eng kop band aholi qishloq, ormon va baliq xojaligi (34,3 %), talim (9,7 %), savdo (9,4 %), qurilish (8,8 %), sanoat (6,6 %), sogliqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar korsatish (5,1 %) kabi sohalarga togri keladi (2022-y.). Aholining bir qismi boshqa hududlar va xorijiy davlatlarga mehnat faoliyatini amalga oshirish maqsadida ko'chib bormoqda. Bu jarayon bir tomondan aholi bandligini ta'minlashga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan ayrim malakali mehnat resurslarining hududdan chiqib ketishiga sabab bo'lmoqda. Mehnat resurslarining iqtisodiy-geografik xususiyatlari Mehnat resurslari iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Surxondaryo

viloyatida mehnatga layoqatli aholi salmog'i yuqori bo'lib, bu hududning iqtisodiy salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan sanaladi. Viloyatda mehnat resurslari asosan qishloq xo'jaligi, sanoat, qurilish, transport va xizmat ko'rsatish sohalarida faoliyat yuritadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi mehnat resurslaridan foydalanishning yetakchi yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Paxtachilik, g'allachilik, bog'dorchilik va chorvachilik tarmoqlarida band bo'lgan aholining ulushi yuqori. Hududda sanoat korxonalari sonining ortishi va yangi investitsiya loyihalarining amalga oshirilishi mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish va tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi ham yangi ish o'rinlari yaratilishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Soliyev. A. O'zbekiston geografiyasi. T.: Universitet, 2014, 233 b.
2. H.M. Abdunazarov, M.H. Umarova, N.A. Esanov Surxondaryo viloyati geografiyasi "Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya" 2-qism O'quv qo'llanma. T.: Toshkent – 2024
3. Sh.B. Qurbonov, V.N. Fedorko O'zbekiston geografiyasi (II qism. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi) Darslik. T.: Toshkent – 2024 Yangi Chirchiq prints
4. O'zbekiston respublikasi Milliy statistika qo'mitasi Surxondaryo viloyati Statistika boshqarmasi
5. Alibekov L.A. "Эколого-географически проблем Централний Азии" Samarqand, 2010.

